

את פניהם של המבקרים בבניין, שייפתח בקרוב לציבור הרחב, מקדמת ההיסטוריה: בית צנוע של מנהיגי המדינה (צילום: אילן נחום)

הכניו המפורסם "המסכתון" החל כאן, והתעצם בימיה של גולדה מאיר, כאשר החלטות גורליות התקבלו ליד הכיריים (צילום: אילן נחום)

ראש הממשלה השלישי זוכה לכבוד מאוחר: ביתו של לוי אשכול ברחביה

הצצה ראשונה לבית בשדרות בן מימון, שהופך למרכז מבקרים לזכרו של ה"מ השלישי. אכן התקבלו החלטות במלחמות ששת הימים ויום כיפור (בימי גולדה מאיר)

מיכאל יעקובסון

Like 176

10.22

15.12.16

11 תגובות

תגובות לריאיון

לעמוד של מיכאל

הבית בשדרות בן מימון 46 בשכונת רחביה. כאן התגורר דוד ופולה בן גוריון, אחריהם בני הזוג אשכול, וגם גולדה מאיר עד התפטרותה (צילום: אילן נחום)

הבית משלב אדריכלות מודרניסטית עם קשתות יס-תיכונות, וגם ארוכה בסגנון ספרדי (צילום: אילן נחום)

הסוויט מתנהל בקומת הקרקע, וחולף בדור העבודה. הקומה השנייה נתפסה ע"י החברה להגנת הטבע (צילום: אילן נחום)

זו אחד הבתים היחידים ברחביה שאינם מחופה באבן ירושלמית, אלא מסויה במלאט, וזו אחת הסיבות להתבלטותו בשכונה (צילום: אילן נחום)

מימין אחריהם, רחוקים מקיסריה ומהנאות מנפתוח. ראשי הממשלה עברו לבית אגרון הסמוך (צילום: אילן נחום)

Xnet - ראש הממשלה השלישי זוכה לכבוד מאוחר: ביתו של לוי אשכול ברחביה

"מתי כבר נסיים להקים את המדינה ונוכל ללכת לנוח?" שאל בהומור לוי אשכול, ראש הממשלה השלישי של מדינת ישראל, שקיבל כמה מהחלטותיו הגורליות בין תלי הבית בשדרות בן מימון 46 שבשכונת רחביה הירושלמית. בית שבו הלך לעולמו בפברואר 1969. שבוע יפתח הבית בפני הציבור הרחב. שיכול ללמוד על פועלו של אשכול באמצעות מרכז מבקרים עם תצוגה מקיפה.

את המרכז הקימה ומפעילה "יד לוי אשכול", מייסודה של מרים אשכול, אלמנתו של ראש הממשלה השלישי, שהלה לעולמה לפני כשבועיים. זו גולת הכותרת בהנצחתו של ראש הממשלה הנשכח-יחסית בזיכרון הציבורי, שלא בצדק: אשכול ייסד את חברת המים הלאומית "מקורות", כיהן כשר האוצר במשך 11 שנים בתקופה הקריטית של הקמת המדינה, היה ראש הממשלה שהכין את הצבא לינצחון הגדול של "מלחמת ששת הימים" אחרי מיתון חרף, ביטל את המשטר הצבאי שהושט על הערבים הישראלים, העלה לארץ את עצמותיו של זאב ז'בוטינסקי, ופתח את שידורי הטלוויזיה בארץ הקודש.

לוי ומרים אשכול. נכנס לבית סאלמן, וכעבור שנה נישא למרים. אשתו השלישית (צילום: דוד רבינגר)

מרכז המבקרים בבית הישן, שבו התגוררו גם דוד בן גוריון (לפני אשכול) וגולדה מאיר (אחריו), מציג את החיים הצעונים של ראשי הממשלות שהתגוררו כאן. ההשוואה למציאת הענקיות של סיגרים, טיסות, לידות ותובענות משפטיות מול עובדים זוטרים בוודאי תצוף בראשם של מבקרים רבים שיפקדו את המקום, ותזכיר את המשפט "בתוך עמי אני יושב".

ביתו של יוליוס ג'ייקובס

הבית נמצא במפגש הרחובות בן מימון ואוסישקין. זהו לב רחביה, השכונה שיצאה משולחנם של האדריכל המהולל ריכרד קאופמן, שהנה אותה כשכונת גנים עשור קודם לכן. כאז נ היום, רחביה נחשבת לאחת השכונות הארטיסטיות בישראל, הן בזכות המורשת האדריכלית שלה והן בגלל זהותם של דייריה.

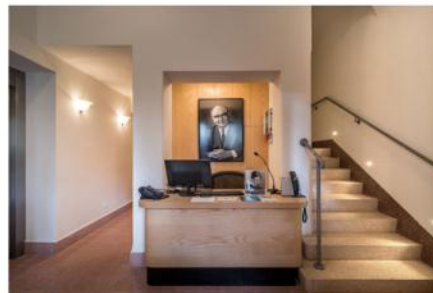
Xnet - ראש הממשלה השלישי זוכה לכבוד מאוחר: ביתו של לוי אשכול ברחביה

רחב הרחיים משחזרים את התקופה, אך קומץ מהם מקוריים (צילום: אילן חנום)

על מגרש בשטח של 920 מטרים רבועים, הוקם כאן ב-1933 בית מגורים למשפחתו של יוליוס ג'ייקובס, יהודי ממוצא בריטי ששימש סגן מושל ירושלים בתקופת המנדט הבריטי. האדריכל היה בימינו חי'קין (1883-1950). הידוע כמתנת בני החולים "שטראוס" בירושלים (כיום מראפות בית חולים הדסה) ובתל אביב (ברחוב בלפור, כיום אנף לביאות הציבור של העירייה), בנין עריית חיפה, וילה מלצ'ט על שפת הנכרת והתיאטרון בקמפוס הר הצופים בירושלים.

את וילה ג'ייקובס ברחביה תכנן חי'קין כשהוא משלב סגנונות: חלוקה לגושים ריבועיים וגוה שטוחים כמיטב האדריכלות המודרנית, לעומת קשתות בחזית ובפנים הבית שמיצגות אדריכלות ים-תיכונית, וגם ארובה מקושטת בסגנון ספרדי.

הכניסה לבית. המדרגות מובילות לחדרי התצורה להצגת הסבט (צילום: אילן חנום)

Xnet - ראש הממשלה השלישי זוכה לכבוד מאוחר: ביתו של לוי אשכול ברחביה

זהו אחד הבתים הבודדים ברחביה שלא חופה באבן מקומית, אלא מטויח כולו, ולכן הוא בולט בשכונה. "הבנייה באבן שוגנה בחוק מחייב ב-1918, בראשית תקופת המנדט", כותב האדריכל משה שפירא בתיק התיעוד שהכין אשתד, ומסביר מה קרה כאן: "כל התוכניות העירוניות מתקופה זו ואילך חייבו את הבונים והקבלנים להשתמש באבן. בבנייה ציבור ובבתים פרטיים אחד. הספקת האבן על ידי בעלי הממצבות הערבים הייתה יציבה עד לתחילתם של המאורעות. בשנות ה-30 החל מחסור באבן בבניה, שנבע מהמפוטל הערבי על סיוות האבן ובשל המתח הלאומי בין ערבים ויהודים. לאור השאיפה של המוסדות הציוניים להמשיך את תנופת הבנייה, הופעל לחץ על השלטון הבריטי להגמיש במקצת את חובת הבניה באבן".

תוכנית הבית פשוטה. קומת הקרקע מחולקת לחדרים מרווחים במיוחד: סלון, חדר אוכל, חדר עבודה ומטבח. בקומה העליונה מוקמו חדרי שינה צנועים. בחצר הוקם מבנה שירות קטן עם חניה לרכב, שחושב מאוחר יותר למגורי אבטחה. כיום הוא משמש את משרד "יד לוי אשכול".

בעל הבית נהרג בפיצוץ "המלך דוד"

סופו של בעל הבית הראשון היה מר. הוא נהרג במשדרו במלון הפאר "המלך דוד", בפיצוץ הקטלני שביצעו אנשי האצ"ל ביולי 1946. שנים ספורות לאחר מכן נהרג גם בנו, סנדי, בתאונת מטוס על חיל האוויר בעת שירות מילואים בבסיס חיל נוף. המשפחה עקרה לרחובות, ואחרי הקמת המדינה עבר הבית לבעלות המדינה, שהפכה אותו ב-1950 למעון הרשמי של ראש הממשלה.

אירוע חברתי בתצור הווילה, בתקופת אשכול (צילום: TEDDY BRAUNER, ל'מ)

דוד ופולה בן גוריון נכנסו לכאן כדיירים הממלכתיים הראשונים. עם פרישתו של בן גוריון ב-1963 נכנס לכאן אשכול, שהיה אלמן, וכעבור כשנה נישא למרים. בני הזוג אשכול התגוררו בוילה עם שתי בנותיו הצעירות של ראש הממשלה, במשך שש שנים. אחרי פטירתו הפתאומית של אשכול, בחדר בקומה העליונה ב-1969, נכנסה לבית גולדה מאיר, והיא התגוררה פה עד התפטרותה באפריל 1974. לאה ויצחק רבין כבר לא גרו כאן, אלא נכנסו ל"בית אגיון" ברחוב הסמוך - הבית שמשמש את ראשי הממשלה עד היום.

שנה אחרי מותו של בעלה, הקימה מרים אשכול את "יד לוי אשכול" שנעד להנציח את מורשתו, וב-1977 הצליחה לקבל לידה את הבית. הקמת "המועצה להנצחת זכרו ופועלו של נשיא ישראל וראשי ממשלה" ב-1986, הצליחה לגרוף תקציב בלישוף ראשוני של הבית. עבודות השיפוץ החלו תחת שריבטו של האדריכל פטר בוגוד, מתכנן פרויקט הקארדו ברובע היהודי, שהוסיף קומה שלישית ופיר מעלית, אך העבודה לא הושלמה משום שהתקציב אזל.

החיש ומייבש הכלים (צילום: אילן נחום)

"הולוגרמות ופעולות זרים למסר ולמקום", הוא מסביר, "ולק התאפקתי לא לעשות את זה. את הרהוט עשיתי בדיק כמו בבית הוריי. לא היה אז ייבוא מאיטליה, אלא היו הולכים לקנות הריסים בשק"ס". רק שולחן העבודה והכיסא של אשכול הם מקוריים. כל השאר שחזר על פי תמונות. "לאנשים קל להתחבר לסיפורים", מאמין נחילאי, "וקל יותר להתחבר לסיפור מאשר להנחית עליהם מידע על הראש. דרך הסיפור אני נכנס למערכת הרגש של המבקר, וברגע שנכנסתי לרגש, הפתיחות של המוח גבוהה יותר".

החברה להגנת הטבע גרה פה עכשיו

בלגול העכשווי של הבית, לוי אשכול כבר לא לבד: הוא קיבל את החברה להגנת הטבע כדירת נספת במבנה. השותפות המפתיעה נועדה להשיג תקציבים ליימוש הפרויקט, ולהבטיח שזה יהיה מוקד תוסס ברבדים נוספים. מה הקשר בין אשכול לבין טבע? "הוא פרסם מנשר המעודד לגדל ירקות ופירות. היה איש אדמה, ומלך המעדר" היה הכינוי שלו בדגיה ב". מעניקה הסבר מאולץ אביטל גולנר-אפרתי, מנהלת קהילת ירושלים והסביבה של החברה להגנת הטבע, שמשרדה נוספת את הקומה השנייה. "חיפשו בית של קבע, וכשקיבלנו את התיווך עם די לוי אשכול, החברה אימצה את הרעיון לליבה".

Xnet - ראש הממשלה השלישי זוכה לכבוד מאוחר: ביתו של לוי אשכול ברחביה
בוגר "בצלאל" ומזיאולוג, העומד בראש חברת "פרוגרמה 1" שתכננה ועיצבה במשך כארבע שנים את פנים הבית והתצוגה. "הדילמה הייתה קשה", הוא מספר, "מצד אחד רציתי לשחזר את הבית כפי שהיה בתקופה של אשכול, כשמבחינתי זה היה גם המטבח של פולה בן גוריון ועל גולדה מאיר. רציתי לשחזר אווירה. מצד שני רציתי לתקשר עם בני הדור הצעיר, סספי הגירוי שלהם מאוד גבוה. לכן תכננתי רקע של תפאורה תקופתית, עם אפשרות לטווח עם טאבלטים שבעזרתם התפאורה מתעוררת לחיים".

בלי הולוגרמות ופעולות, הסיפור מדבר

נחילאי גדל בסביבה בשנות ה-50 וה-60, חוזר היטב את הבית בשנות התהילה שלו, כאשר הלך ברגל מביתו לקו "הצופים" בעמק המצלבה. "אני זוכר את השוטר שעמד בכניסה. הוא לא היה עם ז'קט ועם כל המערכות המגוחכות האלה שתקועות להם היום באוזניים. השוטר היה עומד ומנהל שיחות עם העוברים והשבים, לא היה ניכר".

נחילאי, שתכנן את התצוגה ב"בית הפלמ"ח" בתל אביב, את "החמאם הטורקי" בעכו העתיקה, את מרכז המבקרים במצדה ואת "מרכז שרשרת הדורות" ליד רחבת הכותל, בקיא בשילוב ערכים עם קדמה טכנולוגית. באופן שמאתר את התצוגה המוזיאלית המסורתית.

פינת האוכל הצנועה. הרו סעד ראש הממשלה את ארוחת הבוקר (צילום: אילן נחום)

הבית עמד ריק, עקב חוסר תקציב לשפצו, הפך למשכנם של רוקמנים (צילום: אביטל SEYMOUR KATCOFF, ר'ע"מ)

"כך חלפה לה תהילת עולם", כתב האדריכל פיליפ ברנדיס בתיק תיעוד מוקדם שהוכן ב-2002. 28 שנים עמד בית לייקובש שמוס וטוש, בניגוד גמור לחיים השקוקים שידע כשיא תהילתו. בשנות ה-90 אף התגנבו לתווך צעירים חסרי בית וזרני סמים, והמשטרה נאלצה לפנותם ולאטום את הבית בבלוקים".

רק בתחילת העשור הנכחי התחדשו העבודות, ואת עבודות השימור הנכונות תכנן האדריכל משה שפירא. התקציב בסך כ-8 מיליון שקל הושג במימכת המשדל לענייני ירושלים ומורשת, שהעמיד כרבע מהסכום. החברה להגנת הטבע (שתחזר מיד) ותורמים פרטיים כמו משפחת פרדמן, חברות "טבע", "כימיקלים לישראל ותר פלסטיק, והבנקים לאומי, פועלים ומזרחי-טפחות.

ביקור בבית

שתי עמדות השמירה המקוריות, החוצצות בין הרחוב לחצר הבית, נותרו על מקומן. כך גם דלת העץ הפגאורה המקבלת את פני האביאם. התצוגה החדשה הוקמה בקומת הקרקע. הכוללת 146 מ"ר בלבד, אך המעצבים הצליחו להפיק מהשטח המצומצם את המיטב. ברקע עמדת הקהלה נחלה תצלום ענק של לוי אשכול בשחור-לבן, ולצדו תצלום קטן של רעייתו השלישית, מרים אשכול. מצטיידים בטאבלט ומתחילים במסע גדוש הנמשך כ-50 דקות.

הסיוך חולף על פני חדר הבית בקומת הקרקע: הסלון, שבו מוקרן סרט על פועלו של האיש; חדר הטלוויזיה, שם נדלק לפתע מסך הטלוויזיה הישנה ומצטרף למהלך ההסבר, המטבח הענק, שהפך במיתוס הלאומי ל"מטבחון" שבו ראשי הממשלה (בעיקר גולדה מאיר) מקבלים החלטות; פינת האוכל הקטנה שבה סעדו בני הזוג אשכול את ארוחת הבוקר, קודם שלוי יצא לנהל את המדינה; ומוקדת סיום בחדר האוכל המרווח עם פינת העבודה הצמודה. מאן יוצאים למרפסת ולחצר.

מסע בזמן. חדר האוכל ופינת העבודה (צילום: אילן נחום)

"חשוב היה להעביר מסר של איכות אחרת של מהגשים שהיו לנו, אנשים צנועים שצמחו מתוך העם ונשארו בתוך העם", מסביר אליאב נחילאי, מעצב תעשייתי

ללא תרומות פרטיות ועזרה מאוחרת ממשל, ההנצחה הזו לא הייתה מתרשלת. לוי אשכול, ראש הממשלה השלישי של מדינת ישראל (צילום: דוד אלון, לע"מ)

נתניהו וריבלין באים לחנוך

אחד מבנייה המפורסמים של רחביה, שמתגורר בבית אגיון הסמוך, יחנוך השבוע את הבית המחודש ואת מרכז המבקרים. זהו ראש הממשלה בנימין נתניהו, שיגיע לטקס החגיגי בחברת נשיא המדינה ראובן ריבלין, השר לענייני ירושלים ומורשת זאב אלקין, ראש עיריית ירושלים ניר ברקת, ז"ר האופוזיציה ח"כ יצחק הרצוג. בנוסף לבני משפחת אשכול, שתתקן באירוע הדיירת הראשונה בבית המקורי: רות, בתם של יוליוס ונחמה לייקובס.

בחודש הבא, ינואר 2017, יפתח הבית לציבור הרחב. קודם לכן כבר יערכו כאן הראשות (בתשלום), בין היתר על דמויותיהם של ראשי ממשלות ישראל לדורותיהם – מבן גוריון עד שמעון פרס – תוך דגש על מערכת היחסים בינם לבין לוי אשכול.

כך ייראה מעון ומשרד רה"מ החדש בירושלים: לחצו על התצלום

Xnet - ראש הממשלה השלישי זוכה לכבוד מאוחר: ביתו של לוי אשכול ברחביה

כך ייראה מעון ומשרד רה"מ החדש בצריף הלאום: לחצו על התמונה (צילום: אוהד

אדריכלות ארץ-ישראלית מהקונסטרוקטור המודרני. בית לוי אשכול (צילום: אילן נחום)

אלא שבניגוד למדינות מערביות גדולות, כמו ארצות הברית שבה כל נשיא בונה לעצמו ספרייה אדירה להנצחתו במימון ממשלתי מסודר, בישראל אין כל ערובה לכך שראש ממשלה יוציא, זה תלוי בעיקר בהתמנהגותם ובכספיהם של קרובי משפחה. כך יצא, שלדמויות משמעותיות בתולדות ישראל כמו גולדה מאיר, יצחק שמיר או משה דיין לא הוקם אף אתר שיספר על הערכים שהנחילו. אולי יש בכך מעלה מסוימת, מטעם שכך מנטרלים את הכוחות שאותם פוליטיקאים ביטאו בחייהם? "זו טעות קרדינלית", פוסק וידרמן. "אין כאן רק פולחן אישיות, אלא סיפור. סיפור שקובע את הרטיבי גם לעתיד, וכיום מדינת ישראל בורחת מלספר את הרטיבי שלה".

מתברר שאשכול עודד גידול ירקות ופירות. בחצר הנוכחית, מכל מקום, החברה להגנת הטבע נוכחת בהחלט (צילום: אילן נחום)

הנוכחות שלה מתבלטת כבר עכשיו בחצר הבית (בעיצוב ובביצוע של ענת קאופמן) שמאלת בריכה אקולוגית, קיר ירוק, קומפוסטר ותיבות קיטון לציפורים, ובאולם ההתנסות בקומה השלישית שבו מתקיימות ישיבות של אנשי החברה. המדריכים בבית אשכול לא היו אנשי החברה להגנת הטבע, אלא מתדבי שירות לאומי שייכנסו לתפקידים בשבועות הקרובים.

למה אין הנצחה מסודרת?

אבי וידרמן, יושב ראש "יד לוי אשכול", מספר כי ראש הממשלה השלישי, "בשונה ממנהיגים אחרים שאנחנו מכירים, ידע לשים את האגו בצד כשהוא יודע שהוא מסתכן. כשהחליט להעלות את עצמות לזיכרון לקבורה בארץ, מהלך שבו גוריון התנגד לו בכל הכוח, אשכול ידע בבירור שניתנת כאן לגיטימציה למפלגה היריבה, אבל הוא הבין שכך פועלת דמוקרטיה ולשם הוא חתך". וידרמן, אגב, היה עוזרו של ראשי הממשלה אריאל שרון ואהוד אולמרט, ובעצמו התמודד ברשימת "קדימה". כיום הוא פעיל במגזר הפרטי.

הז'אנר של בתי מגורים משוחררים, שנעודו להציג את אישיותם של מנהיגים ואנשי תרבות, הוא תופעה ותיקה בישראל. בית הסופר ש"י עגנון בתלפיות, בית הרב אברהם יצחק קוק ובית הצירוף אהרן טייטלבוים בירושלים, בית ביאליק ובית ראובן בתל אביב, בית השייח אמין טויף בגוליס, בתיהם של מנהיגי המתחרות איר שטרן בתל אביב ושרה אהרונסון גיבורת ניל"י בזכרון יעקב, וכמובן וילה ויצמן ברחובות ובתו של דוד בן גוריון בתל אביב ובקיבוץ שדה מקור. שני ראשי ממשלה שלזכרם הוקמו מוסדות הנצחה הם יצחק רבין ונחמה בגין.

עמדות שמירה היו כבר אז, במגורים, שומרים ותיקה מתייביר - לא, השומר היה מדבר עם העוברים והשבים, נזיר המעבד שדול כאן (צילום: דב גרינבלט, החברה להגנת הטבע)